

Miért „alaptalan” a magyar demokrácia

KÖNYVBEMUTATÓ

Csizmadia Ervin legújabb kötetének (Miért „alaptalan” a magyar demokrácia) könyvbemutatójára az Alexandra pódiumon, március 20-án került sor. A bemutató keretében tartott kerekasztal-beszélgetés résztvevőinek nemcsak az est házigazdája, Rónai Egon tehette fel kérdéseit, hanem erre a szép számban megjelent közönségnek is lehetősége nyílt.

A könyvet Tölgyessy Péter mutatta be, az ezt követő kerekasztal-beszélgetésen Balázs Zoltán, Böcskei Balázs, Filippov Gábor és a szerző, Csizmadia Ervin vettek részt, az est házigazdája Rónai Egon volt

A nyilvános beszélgetés során Csizmadia Ervin rámutatott, azért van a címben az „alaptalan”, mert az alap a társadalom (*citizenship*) lenne, csak hogy hiányzik a magyar demokráciának az állampolgári alapzata. Állampolgár pedig az, aki a politikai közösség ügyeiben ott tud lenni, aki a de-

mokráciát működteti. Ez lehet baloldali, jobboldali, liberális állampolgárok közössége, akik közös alappal rendelkeznek. Lényegében semmit nem tanultunk abból, hogy Nyugat-Európában hogyan teremtték meg ezt az alapot.

A könyvbemutató elején Tölgyessy Péter politikai elemző, egykori politikus a magyar politikatudomány helyzetét értékelve kifejtette, a magyar politológusok, akik javarészt a baloldalhoz húztak, nem igazán értették az 1989/90 - es rendszerváltozás utáni rendszert, és elmondták, hogy mindenki rosszul csinálja. Ez tetszett is a közvéleménynek, bár a magyar hagyományokban erősen benne van a sérelmi politika. Minden magára adó párt csinált magá-

nak politológust, háttérintézeteket alapítottak. A politológusok meg azt hitték, hogy ők meg tanácsokat adhatnak majd, de igazi magyar politikus nem nagyon fogadott el tanácsot, mondván, a politológusok nem értenek igazán a dolgokhoz, és sok esetben igazuk is volt – jegyezte meg Tölgyessy Péter.

Jöttek erre a fiatalok, akik azt mondták, hogy ez borzasztó, tudományt kell csinálni, és a társadalomtudományokba bejöttek a matematikai módszerek, és a valóságtól távolságtartóbb vizsgálatok felé indultak, vagy pedig olyan részterületek alakultak ki, mint a demokrácia-elmélet, régi nagy tudósok tanulmányozása.

Ezen irányzat már kevesekhez szól, így pl. a politológusok szakmájának, meg külföldi tudósoknak. A tudományosnak tartott politológia nagyrészt módszertani kérdésekkel foglalkozik.

„A lényeg, hogy fúrjunk, aztán hogy mi a végeredmény, nem számít, csak a lényeg, hogy jól fúrjunk”, fogalmazott Tölgyessy Péter erről a szemléletről. Szerinte Csizmadia Ervin nem ezt csinálja, hanem a XIX. századi hagyományok alapján létező problémákról ír. Tölgyessy Péter a szerző állításainak igen jelentős részével nem ért egyet, mégis érdemesnek tartja azok megfontolását, azokat gondolkodásra készítőeknek gondolja. Hallatlanul fontos, hogy Csizmadia Ervin mindezt nem táborelvszerűen teszi, miközben a magyar politikával foglalkozó írások 80 -90% -a pedig az. A szerző megérteni szeretni az eseményeket, így azt is, a Fidesz mit miért csinál, mondta Tölgyessy Péter.

A szerző beszélgetőpartnerei Filippov Gábor elemző (Magyar Progresszív Intézet), Balázs Zoltán közgazdász - politológus, Böcskei Balázs, az IDEA igazgatója voltak. A beszélgetést Rónai Egon vezette.

Hangsúlyosan szó esett a politikai (állampolgári) nevelés fontosságáról, Csizmadia Ervin szerint az elmúlt 25 évben a magyar politika ezt az oktatási reformra

szűkítette le. Filippov Gábor szerint Magyarországon a politikai szocializációt, és értéképzést a pártok végzik, mert más nincs, aki végezze. Mi azt gondoljuk az erkölcsről, igazságosságról, hatalomról, amit a pártok éppen mondanak, fogalmazott Filippov Gábor.

Csizmadia Ervin rámutatott a Jobbik fiatalok körében meglévő népszerűségére, amikor példaként felhozta, hogy az ő tanítványai a Miskolci Egyetemen 90% -ban jobbikosok, ezért van az, hogy Vona Gábor fórumára a legnagyobb előadóterem sem elég, Fodor Gábor ellenben kis szemináriumi szobában tud fórumot tartani. Ezzel a helyzettel valamit kezdeni kell, lehet, hogy a hagyományos karantén-politika nem hozta meg az óhajtott eredményt, hangoztatta Csizmadia Ervin.

A szerző előszava

2008 elején jelent meg az utolsó könyvem (Politikatudomány és politikai elemzés), s már csak ezért is épp itt az ideje előállnom egy új kötettel. Tessék; nagy örömmel és várakozással nyújtom át. Ráadásul a 2013-as év - reményeim szerint - nem is egy, hanem három új könyvet terem majd, amelyek összefüggő füzért alkotnak. Műfajilag nagyon eltérőek lesznek; ez a mostani tanulmány- és esszékötet; a második szöveggyűjtemény; a harmadik - nos, a harmadik: nagy-monográfia. Egy trilógia állhat tehát össze a szívemnek mostanság legkedvesebb témában, a magyar politika történeti és összehasonlító vizsgálatában.

A trilógiás megjelenés persze nem teljesen új számomra. Olvasóim közül talán kevesen gondolnák, de az én fejemben az 1995-ös, háromkötetes Magyar demokratikus ellenzék; a 2001-es Ösztön és politika; és a 2004-es Medgyessy-talány is egy trilógia három darabja; az első az 1970-es évek demokratikus ellenzéki mozgalmát; a második az 1930-as évek radikális jobboldalát; a harmadik a rendszerváltás utáni korszak magyar baloldalát igyekezett felfedezni. Három - egyaránt feltáratlan - ideológiai/ politikai és szubkulturális mozgalom foglalkoztatott akkoriban, s ennek köszönhető, hogy ezek az egymástól nagyon távol eső témák papírra kerültek.

A „Miért „alaptalan” a magyar demokrácia?” folytatja, és még inkább elmélyíti azt az utat, amelyen az utóbbi bő fél évtizedben járok: megpróbálom értelmezni a magyar politika örökösen előálló visszaeséseit. Véletlenekről, bizonyos politikai erők vagy személyek „rosszaságáról”, vagy valami másról van itt szó? Sokak szerint egyszerűen csak arról, hogy „rossz” emberek, „rossz” pártok kezében van a hatalom. Szerintem ez fölöttébb kényelmes és kevésbé elgondolkodtató magyarázat. Engem másvalami motivál: üdvösnek tartanám végre komolyabban értelmezni s megérteni azt a helyzetet, amelybe - úgy tetszik - időről időre belekerülünk. Aktuálisan megérteni annak a mélyebb okát, aminek a mai Fidesz-kormányzás például csak a tünete. E könyvben e megértéshez szeretnék merőben újszerű gondolkodási kereteket kínálni.

A kötet két mezsgyén halad.

Az első nagyobb egységben a hazai pártverseny régi és új mintázatait, egészen pontosan a közöttük lévő folytonosságok izgatnak. Minél inkább elmélyülök a történelmet komolyan vevő nemzetközi irodalomban, annál határozottabban érzem: a hazai politológia nagy adóssága a történelmi múlt pártelméleti átvilágítása. Erre teszek kísérletet az első tematikus részben, ahol egy nagyobb - és az akadémiai normáknak leginkább megfelelő - tanulmánnyal nyitok. Itt egy úgynevezett „poszt-tranzitológiai” elméletet adok elő a történelem „visszatéréséről”, hogy tehát miképpen értelmezhető a pártpolitikai múlt az 1990 utáni magyar demokrácia jelenében. A fejezetben még további tanulmányok járják körül ugyanezt a témát; közülük az egyik még Németország 1945

utáni demokratizálódásával is összeveti mindazt, ami Magyarországon 1989-ben és utána történt.

A fejezetbe bekerült egy olyan dolgozat is, amely kifejezetten az 1990 utáni pártviszonyokkal, azon belül is kifejezetten a mostani kormánypárttal, a Fidesszel foglalkozik. A dolgozat szűk egy éve jelent meg, s meglehetősen elmentéses reakciókat váltott ki. Sokan a Fidesz „apológiájának” vélték, ami vicces, de persze számítottunk erre a címkére. Voltak azonban, akik - főképpen magáncsatornákon - elismerésüket fejezték ki. Ráadásul éppenséggel arról az oldalról, amely nem éppen nevezhető a Fidesz barátjának. A „szélesebb távlatokat” felölelő fejezetben való közlést az indokolja, hogy noha az írás a mai jobboldal természetrajzát járja körül, teszi ezt meglehetősen nagy történelmi perspektívából, azaz nem elégszik meg a hazai publicisztikában és politikai elemzésben megszokott elemzési sémákkal. A szöveget a Méltányosság Politikaelemző Központ jegyzi, de a megírásban meglehetősen nagy részt vállaltam - ez indokolja, hogy saját könyvemben adjam közre.

A könyv második nagyobb egységében valamelyest szűkíttem a perspektívát és döntően a rendszerváltást követő 25 évre koncentrálok. Természetesen itt sem hagyom el a történelmi nézőpontot, de az itt egymást követő írások valamelyest rövidebbek s esszézerűbbek. Kivételt talán mindjárt az első írás képez, amely terjedelmileg tanulmányzerű, viszont nyelvezetében oldottabb. A Reform és/vagy erkölcs 2007 nyarán íródott, s egy máig feldolgozatlan témát, az Őszöd-szindrómát taglalja. Teszi ezt specifikusan az Őszöd után megnyilvánuló bal- és jobboldali erkölcsi álláspontokra koncentrálnak. Nagyon érdekelt akkoriban, mennyire van erkölcsi tartalma az őszödi beszéd megítélése körüli publikus vitáknak, s ezek elemzéséhez kiváló premisszákat találtam a néhai politikai filozófus, Kolnai Aurél egy tanulmányában. Hogy a téma mennyire fontos számomra, mi sem jelzi jobban, mint az, hogy egy 2014 januárjában írott cikkem is bekerül e fejezet végére, s pontosan azért, mert megítélésem szerint az elmúlt nyolc évben az Őszöd által kínált erkölcsi tanulságok ugyanúgy feldolgozatlanok, mint korábban.

A fejezetben szinte külön falanxként állnak a demokráciára neveléssel és a társadalmi kohézió növelésének esélyeivel foglalkozó írások. Ahol csak lehet, ezekben az, főleg az Élet és Irodalomban megjelent, írásokban is igyekszem történelmi s olykor nemzetközi összehasonlításokat tenni, és felhívni a figyelmet arra, hogy a magyar rendszerváltásból jószerivel teljesen kimaradt az állampolgári nevelés, minek következtében súlyos deficitek vannak a társadalmi kohézió terén is.

Az állampolgári nevelés egyébként megint csak forró és itthon szinte totális értetlenséggel övezett téma. Merthogy kitér és miért is akarunk mi nevelni? Meg akarjuk mondani, ki és milyen legyen? Valamiféle „unortodox egyenembert”

vagy falansztert akarunk? Ugyan kérem. A demokráciára nevelésnek a falanszterhez semmi köze. Nem véletlen, hogy őshazája Amerika, ahol hatalmas hagyománya van az ilyesminek. Erre a hagyományra és a probléma hazai átgondolására próbálják ezek a cikkek felhívni a figyelmet. Nem kétséges ugyanis: az intézményesen viszonylag következetesen végiggondolt magyar liberális demokráciának kezdettől hiányzik ez a „nevelési”, tehát társadalmi lába. E nélkül a láb nélkül tartósan bajosan képzelhető el szabadság, mi több, gazdasági hatékonyság.

A fejezetet és könyvet egy Donáth Ferencről szó előadásom szerkesztett változata zárja. A konferenciát 2013 őszén tartották a Politikatörténeti Intézetben, ahol volt módon összefoglalni Donáthról, és tágabban a magyar demokratikus ellenzék szerepéről vallott nézeteimet. Aki ismeri munkásságomat, az tudja, mennyire fontos volt mindig számomra a demokratikus ellenzék, s ebben az előszóban korábban magam is megemlítettem már, hogy 1995-ben három kötetes könyvet is publikáltam az egész rendszerváltás szempontjából meghatározó társadalmi-politikai csoportosulásról.

A Miért „alaptalan” a magyar demokrácia? természetesen nem panaszkodós könyv. Nem sirat semmit. Nem torzulásnak, deformáltságnak, nem történelmi átoknak tartja mindazt, amiben élünk. Azt sem gondolja, hogy Magyarország a világ legrosszabb helye. Ellenben azt nagyon is gondolom, hogy a rendszerváltás idején kialakult gondolkodási kereteink mára némileg megcsontosodtak, s jórészt alkalmatlanok arra, hogy azonosítsuk azokat a problémákat, amelyeket melleleg meg akarunk oldani. Természetesen ez nem egy „tanácsadó” könyv, viszont olyan ambíciója nagyon is van, hogy új gondolkodási paradigmát nyisson.

Az írások - egy kivételével - korábban már megjelentek, illetve a Donáth-tanulmány most van megjelenés alatt. A korábban megjelent írások eredeti megjelenési helyét a kötet végén találja az olvasó.

Köszönettel tartozom a Gondolat Kiadónak, s mindenekelőtt a társadalomtudományi főszerkesztőnek, Berényi Gábornak, amiért felvállalta e kötetet, és látatlanban rábólintott a készülő két másikra is.

A magyar demokrácia természetesen nem alaptalan, még, ha „alaptalan” is. Az idézőjel nagyon fontos. Ha másért nem, ezért az idézőjelért olvassák el a könyvet

Budapest, 2014. február 2.

A Kötet tartalomjegyzéke

Tartalom

Előszó	7
I. SZÉLESEBB TÁVLATOK: PÁRTOK, DEMOKRÁCIA, ALKALMAZKODÁS ITTHON ÉS KÜLFÖLDÖN	13
A magyar pártfejlődés történelmi perspektívában: új hipotézisek	15
Kihívás és megoldás	56
<i>A pártstruktúra átalakulásának változatai Magyarországon</i>	56
Kihívás és megoldás	
Demokratizálódási hullámok és politikai programok	
<i>Az 1989 utáni magyar és az 1945 utáni német átmenet összehasonlító perspektívában</i>	81
A magyar jobboldal természetrajza	107
<i>Miért olyan a Fidesz, amilyen, és lehetne-e más?</i>	
II. KÖZELEBBI PERSPEKTÍVÁK: RENDSZERVÁLTÁS, ERKÖLCSI DEFICIT, MEGOSZTOTTSÁG ÉS TÁRSADALMI KOHÉZIÓ	157
Reform és/vagy erkölcs	159
<i>A „jelen helyzetről” 2007 kora nyarán</i>	

6

TARTALOM

A rendszerváltás fogalmáról	
Lehet-e a lomhából fürge?	
<i>A magyar politikai hagyomány az alkalmazkodás korában</i>	
A „mindenkori” harmincas évek	
<i>Miért ismétli önmagát a magyar politika?</i>	
Az inkompatibilitás politikája	
<i>Miért hiányzik az együttműködés a magyar politikai kultúrából?</i>	
Demokráciában nevelni?	
<i>A liberális demokrácia és a politikai nevelés</i>	
Tovazötyögés vagy felforgatás	
<i>Mi a jobb: ha minden változik, vagy ha semmi?</i>	
A politikai program fogalmáról és értelmezéséről	
<i>Bevezetés az október 23-a utáni vitákhoz</i>	
Átok vagy adottság?	
<i>A politikai megosztottság káráról és hasznáról</i>	
Miért „alaptalan” a magyar demokrácia?	
Tanulható-e az együttműködés?	
Politikai botrányok a poszt-posztkommunizmusban	
Az erkölcsi faktor, Gyuresány és a demokrácia közeljövője	
Donáth Ferenc és a demokratikus ellenzék	
A kötetben megjelent írások eredeti megjelenési helye	

